

הרב נריה גוטל שליט"א

אוריאל תליתאי*

בגדרי תורה נביאים וכתובים

א. איתא בשבת פ"ח א':

דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא — בריך רחמנא דיהב אוריאל תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי וכו'.

ופירש — שם — רש"י: אוריאל תליתאי — תורה נביאים וכתובים עכ"ל. ואף שנביאים וכתובים ודאי לא יכלו להינתן בצורתן הידועה לנו במתן תורה, ואף לא כל התורה יכלה להינתן אז כצורתה הידועה לנו היום, הרי מכל מקום עיקרם יסודם ושורשם כבר ניתנו אז. כל יניקת התורה, סמכות הנביאים, וקדושת הספרים לדורות, כל אלה — מסיני יונקים כוחם. הוא שאמרו "ברוך רחמנא דיהב אוריאל תליתאי" במתן תורה.

בקביעה זו של מתן אוריאל תליתאי, ובשם המוכר: תורה, נביאים וכתובים, יש מן האיחוד מחד גיסא, ויש גם מן הפירוד וההבדלה מאידך גיסא. מחד, באומרנו תנ"ך הרי קיבצנו והכללנו יחד לחטיבה אחת את כל כ"ד ספרי הקודש, ועשינום כולם לספר אחד וכולל. בכך גם הוצאנו והפקענו חוצה כל מה שאינו כלול בהם — אלא הם, והם בלבד.

עם זאת, מאידך גיסא, ישנה גם משמעות מפרידה ומבדילה בביטוי זה: ת — נ — ך, ת — תורה, נ — נביאים, כ — כתובים. נקבע בכך מקום מיוחד לכל אחת מן החטיבות, ונאמר בכך סדר מבדיל ומדרג ביניהם. לא הרי תורה כהרי נביאים ולא הרי נביאים כהרי כתובים. זו חטיבה לעצמה וזו חטיבה לעצמה, ואין לערבן זו בזו.

השאלה היא: מהי המהות המבדילה ומחלקת בין החטיבות השונות, ומה הנפקותא הצומחת מהבדלת חטיבות אלה.

והנה, דומה וזה ברור שלא סדר זמנים, כמו גם לא אישיות הכותבים, לא הם העומדים בשורש ההבדל — ו"האי יומא דקא גרים" יוכיח. דלא כסדר שנקבע ע"י תרגום השבעים, ובו נסמך ספר רות לשופטים ולשמואל, הרי בסדר תנ"ך דילן: שופטים ושמואל סמוכים זה לזה בחטיבת נביאים (ראשונים), ואילו רות סודרה בחטיבת ספרי הכתובים. זאת למרות שבזמנה קדומה היא לרבים מספרי הנביאים, ואף הכותב אותה — שמואל — כתב בעצמו ספרי נבואה — שופטים ושמואל — (ר' ב"ב י"ד ב'). וכן מצינו אצל ירמיה הכותב ספרו — מן הנביאים

* שיעור אשר נישא בהיכלה של ישיבת "ימית" — נוה דקלים, בחג השבועות תשמ"ח.

— ומגילת איכה — שמן הכתובים — (ור' רמב"ן קרח, ט"ז ח' — ביחס למשה). נמצא איפוא, שאותה אישיות כותבת ספרי נביאים וספרי כתובים כאחד, מה שמלמד כי לא אישיות הכותב היא המביאה לסידור הספר בחטיבה זו או זו. וכפי שהוכח לעיל גם לא זמן הכתיבה הוא העומד בשורש ההחלטה. ותבנא איפוא לקושיין: מהי אם כן המהות המבדילה ומחלקת בין החטיבות השונות, הבדלה המביאה לסידור ספרים מאוד מסוים.

סידור זה הוא כמובן הנפקותא הראשונה הצומחת מן השאלה, ועניינה מתמצה בשאלת מיקומו של כל ספר וספר. אכן האמת ניתנה להיאמר שנפקותא זו שוב אינה מעשית כיום הזה, אחרי שזכינו וסודרו בפנינו כל כ"ד הספרים, דבר דבור על אופניו ואיש איש — וכתובו — על מקומו, ומהם ודאי לא נשנה, חלילה [אם כי סיבת הסידור מחייבת בירור].

אך לא כך הדבר ביחס לשתי נפקותות נוספות, הצומחות אף הן מאותה שאלה: הקדמה והנחה.

הקדמה — כיצד? כאשר צריכים אנו לומר ולהזכיר פסוקים מספרי־קודש שונים, אשר חלקם נמנים על ספרי הנביאים וחלקם נמנים על ספרי הכתובים — מי ייקדם למי. האם יש להקדים פסוקי ספרי הנביאים, או שיש להקדים דוקא אמירת פסוקי הכתובים; ושמא כלל אין משמעות להקדמת אלה או אלה. האם מעין מה שמצינו בתוך כל חטיבה נוהג גם בין החטיבות — ואין משמעות להקדמה ולאיתור, או שישנו שוני, ודלא כמורכבותה הפנימית של החטיבה, הרי בין החטיבות דין הוא שתיערך הקדמה וייערך איתור.

הנחה — כיצד? הנחת הספרים זה על גבי זה. האם יותר להניח ספרי חטיבה אחת על גבי ספרי חטיבה שניה, ואם כן, איזה מהם יקבע לעליון ואיזה ישמש כתחתון — ושמא לא שנא זה או זה, ויונח האחד ע"ג השני, או השני ע"ג האחר, כלא הבחנה.

שתי נפקותות אלה צריכות להתברר וגם לברר שאלת סידורם של הספרים, ובעיקר שאלת יחסם ההדדי של הספרים — החטיבות — אלה כלפי אלה, כאשר בשורש הספק מונחת השאלה העקרונית אודות המהות המבדילה ביניהם.

ב. במס' סופרים פי"ח ה"ג אמרו כלל גדול בענין יחסם של נביאים וכתובים זה לזה:

ובחג השבועות... בט' באב בארבע פסוקים משל ירמיה... ושני מזמורים הללו... אע"פ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה, בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה.

הוה אומר: ט' באב חריג הוא בכך שהקדימו בו אמירת דברי נבואה (ירמיה)

לאמירת דברי כתובים (תהלים). זהו החריג, אך הכלל הקבוע הוא: "שבכל מקום מקדימין דברי קדושה — היינו כתובים — לדברי קבלה — נביאים". כאן התנסח הכלל היסודי: הקדמת כתובים לנביאים. נואם כי מצינו באבודרהם — סדר תפילות ד"ה — גירסא הפוכה: "והכי אמרי' בהדיא במסכת סופרים: בכל מקום דברי נביאים קודמים לדברי קדושה חוץ מכאן שדברי קדושה קודמים לדברי נביאים", הרי דוקא הקשר הדברים שם מוכיח ברורות שמדובר בגירסא מוטעית, לפי שגם הוא — כשאר ראשונים דלהלן — נימק בכך הקדמת הכתובים דוקא, ומוכח שגירסתו כלפנינו ואין זו אלא ט"ס מצד המעתיק. אמנם גם ברא"ש — לר"ה ל"ב, דלהלן — מצינו אותה גירסא; וצ"ב. בכל אופן מכאן למדנו שיטתה של מסכת סופרים הסוברת ככלל הקדמת כתובים לנביאים.

ברם אין זו שיטתה הבלבדית של מסכת סופרים, אלא "ראשונים" יישמו והשתמשו בכלל זה בבואם לבאר שיטת הבבלי, ונוסחאות תפילה השגורות בפנינו. על מה שאמרה המשנה (ר"ה פ"ד מ"ו) כי פסוקי המלכויות זכרונות שופרות מתחיל בתורה ומשלים בנביא. (ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא), העידו תוס' (שם, ל"ב א' ד"ה מתחיל) שמוכח מכאן כי הסדר הוא: תורה, כתובים, נביאים, שהרי אמרו במפורש שתורה תחילה ונביא לבסוף, ובהכרח שהכתובים באמצע — וזאת דלא בשגור בלשוננו להקדים נביאים לכתובים. ועוד יתר עליהם מצינו בראשונים נוספים (רמב"ן ריטב"א ורא"ש שם) המסייעים קדימת כתובים זו, בהסתמכם על האמור במסכת סופרים הנ"ל. מכאן שגם שיטת המשנה, ואף הלכה לדורות, מסכמת עם שיטת מס' סופרים, והכל גורסים קדימת כתובים לנביאים.

אין ספק שעצם קביעת סדר זה: תורה-כתובים-נביאים, כבר בו כשלעצמו די לעזור תהייה ותמיהה, לפי שכידוע לא זה הסדר השגור על לשוננו ת.נ.ך. ואולם כפי שניווכח לא רק תהייה ותמיהה יש כאן, אלא לכאורה מצינו סוגיא סותרת להנחה זו שגרסה קדימת כתובים לנביאים, וזאת בנוגע לנפקותא השניה: הנחה.

ג. בסוגיית הדרגתם של כלי קודש וספרי קודש זה ביחס לזה, ומכירת האחד לצורך קניית השני, אמרה הגמ' במגילה כ"ז א':

תא שמע — מניחין ס"ת על גבי תורה, ותורה ע"ג חומשין, וחומשין ע"ג נביאים וכתובים, אבל לא נביאים וכתובים ע"ג חומשין, ולא חומשין ע"ג תורה וכו'.

בכך באה לידי ביטוי הדרגת קדושה כזו: ס"ת, תורה, חומשין, נביאים וכתובים. סדר זה נקבע כסדר מחייב, כאשר ההנחה הינה פועל-יוצא מדרגת הקדושה. כל שעולה בקדושתו על חבירו — יונח על גבי חבירו, ולא להיפך.

והנה "נביאים וכתובים" נזכרו כאן בנשימה אחת, ובלא כל הבדלה והפרדה. מכך משמע לכאורה שדרגת קדושתם שווה לחלוטין זה לזה, ויכולים הם להיות מונחים זה על זה בשתי הצורות: הן נביאים ע"ג כתובים והן כתובים ע"ג נביאים.

ואכן בדיוק כך קבעו תוס' (ב"ב י"ג א' ד"ה רבי יהודה) "דלא אשכחן שיהא אסור להניח אלא נביאים וכתובים על גבי תורה, אבל נביאים על גבי כתובים או איפכא לא". ועוד הוסיף עליהם הר"ן באותה סוגיא דמגילה, כאשר השמיע לנו מפורשות מקורה של הלכה זו, בדיוק מלשון הש"ס:

אבל לא נביאים וכתובים ע"ג חומשין. משמע דנביאים וכתובים לענין הנחה כי הדדי נינהו, מדלא קתני בהו מניחין ואין מניחין וכו'.

הרי לנו בלשון הר"ן דיוק מקורה של הלכה זו מלשון הש"ס, והוכח מכאן כי דרגת קדושתם של נביאים וכתובים הינה שוה. וכן פסק הרמ"א להלכה (יו"ד סו"ס רפ"ב) והוסיף עליו הגר"א (שם, ס"ק ל"ז) כי הלכה זו אינה אמורה אך ורק ביחס להנחת הספרים זה על גב זה, אלא אותו הדין נוהג גם ביחס למכירתם ולמטפחותיהם. בכל אלה, מאחר ויסוד דינם נובע מקדושת החפצים, הספרים, לכן מרגע שהוחלט כי קדושתם שוה הרי שוב אין כל מקום להבדיל ביניהם. יונחו איפוא נביאים ע"ג כתובים וכתובים ע"ג נביאים, ימכרו אחד לצורך השני, ולהיפך. בכל אופן, סוגיא זו מפורשות לימדה — וכפי שהוסכם לדייק ע"י הראשונים הנ"ל — שאין כל מעלה לכתובים ע"ג נביאים, אלא שוו שניהם להדדי. ולכאורה סוגיא זו עומדת בסתירה גמורה לאמור לעיל, שכתובים קודמים:

והנה ישנה חקירה יסודית הצריכה להיאמר בסוגיית הדרגה זו: האם יסודה של ההדרגה בקדושה, והקדוש מחבירו מוקדם לחבירו ומונח ע"ג חבירו; או שמא ישנו טעם שונה לחלוטין העומד ביסוד אותה הדרגה (כסדר זמנים וכתובה); ושמא יש מקום להבדיל ולהבחין בין התחומים השונים, בין קדימה ובין הנחה: האחר יסודו בקדושה ואילו השני יסודו בנימוק אחר. אם אכן כך — כאפשרות השלישית — הדבר, אזי תוס' כמובן הסתירה מעיקרא ותיבטל מאליה, לפי ששני דינים אלה נבעו מגדרים שונים, ואין כל מניעה מפיצולם ההלכתי.

ואכן לצד זה, השלישי, מצינו סמך בראשונים. כבר תוס' בסוגי' הנ"ל דר"ה קבעו שסיבת הקדמתם של כתובים אינה אלא "משום דקראי דתהלים משלי ואיוב קדמו לנביאים", ומשום שצריכים להיאמר פסוקים גם מספרים אלה, אשר כתיבתם קדומה, לכן הקדימום לאלה ולכל שבעקבותיהם. וכן כתב הרא"ש — הנ"ל, שם — כי "אנו נוהגין למימר של כתובים תחילה, משום שאנו אומרים פסוקים הכתובים בספר תהלים, ודוד הקדים לפני פסוקים דנביאים דאמרי"; וכן בראשונים נוספים עיי"ש. נמצא איפוא שקדימת הכתובים לנביאים בפסוקי ר"ה כלל אינה ענין למדרגת קדושת הספרים. ואדרבה י"ל, דוקא מאחר ולמדנו בסוגי' דמגילה שקדושת נביאים שוה לקדושת כתובים, וכפי שדייקו תוס' עצמם וראשונים נוספים, הרי דוקא שוויון קדושה זה יכל להביא להקדמת פסוקי הכתובים, מטעם שונה ו"צדדי". לולא שהיה שוויון, ודאי שהקדוש יותר היה מוקדם, וכפי שאכן הוקדמו פסוקי התורה לכל

השאר. אך שוויון הקדושה שבין נביאים לכתובים, הוא שאיפשר הקדמת פסוקי הכתובים, מטעם סדר הזמנים.

אמנם צריך להוסיף שגם הכלל האמור במס' סופרים "שכלל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה", גם הוא נסמך על אותו טעם, וגם בשיר-שליום, סיבת הקדימה תהיה סדר זמנים. [הגם שלכאורה הדבר אינו מוכרח ביחס לכל הספרים, ויתכנו מקומות קדימת נביא מבחינת סדר הזמנים! ולמרות שלא מצינו זאת בשיר-שליום דילן, הרי זו אינה ראייה לגבי הכלל האמור שם ביחס לכל ענין וענין. וצ"ל דאזלו כתר הכלל התדירי; וצ"ב]

ד. דא עקא, תירוץ וישוב זה אשר ניתן לאמרו בשיטת הראשונים דלעיל, נראה שלא ניתן לאמרו בכדי ליישב שיטת הר"ן, ולדידו נותרה סתירת הסוגיות במלוא עוזה ותוקפה. וכל זאת, לפי שכאמור לעיל, בסוגיא דמגילה כתב הר"ן לדייק — כשאר הראשונים — שדרגת קדושתם של ספרי נביאים וכתובים שוה היא, ומכאן נבע דין הנחתם זה ע"ג זה. ברם אם ביחס לסוגי' זו שווו דברי הר"ן לשאר הראשונים, לא כן ביחס לסוגי' דר"ה. לפי שעל עובדת הקדמת פסוקי הכתובים לפסוקי הנביאים השיב הר"ן באופן זה:

ואפשר דטעמא משום מעלין בקודש ואין מורידין. והלכך מתחיל בתורה, דהתחלה מעליא היא, ואחר כך כתובים, דליכא לעלויי אתורה, וקודמין הכתובים לנביאים כדי שיהא אחר כך מעלין בקודש.

רוצה לומר: סדר הדרגתי מכוון יש כאן. פותחין בתורה — "דהתחלה מעליא היא", ואי אפשר שלא להתחיל בתורה, העולה על כולנה, אך מכאן ואילך שואפים לסדר הדרגתי של "מעלין בקודש". בכדי ליצור העלאה שכזו, פותחים בנמוך יותר ובקדוש פחות, ועולים כלפי הקדוש יותר: פותחים בכתובים שקדושתם פחותה, ומעלין בקודש — לנביאים.

שפתי הר"ן אם כן ברורות מיללו: קדושת הכתובים פחותה בדרגתה מקדושת הנביאים. ודלא כשאר הראשונים שנימקו סדר זה של פסוקים בנימוק שונה, הרי להר"ן — שורש טעמו של סדר זה נעוץ אף הוא בקדושה, במקביל לטעם ההנחה שבסוגי' דמגילה; וא"כ סתירה ברורה לפנינו: במגילה סבר הר"ן שקדושת נביאים וכתובים שוה, ובר"ה סבר הר"ן שקדושת נביאים עולה על קדושת הכתובים!

לאמיתו של דבר כבר המג"א (או"ח סי' קנ"ג סק"ב) שת ליכו לסתירה ברורה זו, וניסה ליישבה בשני אופנים. את האופן הראשון דחה המג"א עצמו, והאופן השני דחוק עד מאוד; וז"ל המג"א שם:

וצ"ע דהר"ן גופא כתב דקדושת נביאים חמורה מקדושת כתובים וכי' ואפשר דמ"מ אינו חמור כ"כ שיהיה אסור להניח א' ע"ג חבירו או ליקח א' בדמי חבירו. וצ"ע דהא אפי' בדבר שקדושתו שוה בעי למימר בגמ' דאסור להניח א' ע"ג חבירו

אלא דשרי משום דלא אפשר, א"כ בדבר שיש בו צד חומר למה יהיה מותר וכו'. ומשמע דר"ן במגילה הדר ביה ממ"ש במס' ר"ה וס"ל דכי הודי נינחו, רק דמקדמי כתובים משום שדוד הי' קודם לנביאים.

כלומר, כדי כך היתה קשה לו למג"א סתירה מפורשת זו שבדברי הר"ן, עד שדחק לומר — אחר דחייתו של התי' הראשון — כי הר"ן אכן חזר בו. דהיינו — הסתירה נותרה בעינה ולא ניתן ליישב דבריו שבכאן עם דבריו שבשם, ובהכרח צריך לומר שתזרה מצויה כאן. [באשר להעדפת דברי הר"ן שבמגילה ע"פ דבריו שבר"ה, הרי זה ודאי מגדר "אפושי פלוגתא למה ל", ולצמצם הפער שבינו לבין שאר ראשונים הנ"ל; והלוא במגילה כתב כמותם ובר"ה חרג מהם. לכן ודאי נוח יותר לגרוס חזרה מהדברים שבר"ה וקבלה למסקנה את הדברים שבמגילה, התואמים לשאר ראשונים, הגם שבר"ן גופיה אין זכר לדבר].

דומה ואין צריך לומר כי החלטת "חזרה" מעין זו — אין לך דוחק גדול ממנה, ורק ההכרח הגמור כפה את המג"א להכרעה שכזו. ברם נראה כי לאמיתו של דבר הכרעה זו אינה רק דחוקה, אלא היא — קרוב לדאי — בלתי אפשרית. כל זאת, לפי שמצינו סתירה מקבילה אצל אחד נוסף מן הראשונים, ואם ביחס לאחד ניתן לדחוק ולגרוס "חזרה", הרי ודאי יהא זה מאוד דחוק, ואף מן הנמנעות, לגרוס תופעה שכזו אצל שני ראשונים שונים, ובשתי סוגיות נפרדות.

במקביל לסתירה בר"ן, מצינו סתירה דומה בכתבי המאירי. בסוגי' דמגילה דייק המאירי והכריע כשאר הראשונים: "הא נביאים וכתובים בענין זה שוים". ואף שציין שיטה חולקת, שסברה לדרג הספרים, דחאה המאירי בקובעו "ואינה טענה". דומה איפוא שיטתו לשיטת שאר ראשונים שבאותה סוגיא, ובכלל דעתם דעתו: דרגת קדושה שוה הן לנביאים והן לכתובים.

ברם כנגד קביעה זו, מצינו אותו מדרג הספרים, בהקדמות פירושו לספרי תהילים ומשלי. בהקדמה לתהילים כתב המאירי:

וכבר ידעת מה שלמדנו מדרו"ל שקדושת ספרי הפסוק חלוקה למדרגות, ר"ל שקדושת התורה למעלה למעלה מכולם, וקדושת ספרי נביאים למטה מקדושת התורה ולמעלה מקדושת הכתובים, וקדושת הכתובים למטה מכולם וכו'.

מעין זה שב וכתב המאירי בהקדמת פירושו למשלי, בענין טומאת ידיים הנוגעות בכתבי הקודש:

אמרו חז"ל דרך כלל: כל כתבי הקודש מטמאין את הידיים. ר"ל, לא סוף דבר ספרי התורה וספרי הנביאים שקדושתם יתירה, אלא אף כל כתבי הקודש, ר"ל כתובים שקדושתם למטה מספרי הנביאים.

הא לנו איפוא הבעה כפולה של שיטת המאירי, המדרג קדושת הספרים באופן זה: תורה-נביאים-כתובים. מבחינת דרגת הקדושה, שונה היא דרגת הנביאים מדרגת הכתובים, וזו למעלה מזו וזו למטה מזו — בודאי לא שוות זו לזו. בכך נמצאו לכאורה דבריו סותרים — שבמגילה קבע שקדושת נביאים וכתובים שוה, ובהקדמותיו השתיים קבע נחרצות שקדושתם שונה זו מזו, ומודרגת.

כאמור, סתירה זו מקבילה לסתירה הנ"ל שבר"ן. כפי שאצל הראשון מצינו סתירה בדרגת הקדושה, כך גם אצל השני — הגם שנאמרו בהקשר אחר. הוא אשר אמרנו, תירוץ ה"חזרה" שנאמר ע"י המג"א הינו לא רק בגדר הדחוקים, דומה שהינו ממש בגדר הנמנעות, לאור עובדת הקבלת הסתירה אצל שני מחברים ובשני הקשרים. וכי גם המאירי חזר בו; וכי גם לדידו הפי' למגילה מאוחר ועדיף על הפי' לתהלים ומשלי — אתמהה.

ה. והנה החת"ס טרח ביישוב תמיהת המג"א הנוגעת לסתירת דברי הר"ן בסוגי' דמגילה ובסוגי' דר"ה, וזו לשונו (בהגה' השו"ע, שם) מתוך השו"ת (חירו"ד סו"ס רע"ט):

לענין אמירת הפסוקים דברי נביאים קדושים טפי, כמ"ש הר"ן בראש השנה. אמנם לענין קדושת הספר עצמו אין שום חילוק, שאותה הקדושה שמתקדש הגויל ע"י נביאים מתקדש נמי ע"י כתובים, דמ"ש, ומש"ה כ' הר"ן פ' בני העיר דמטפחת נביאים וכתובים א' היא. אמנם חומשי' אפי' הגויל קדוש טפי, שהרי ראוי להשלימו לתורה וכו'.

מחלק איפוא החת"ס בין "אמירת הפסוקים" ובין "קדושת הספר עצמו". אין מקום לספק שדברי הנביאים, אשר נאמרו בשרות עליהם רוח נבואה גמורה, הרי הם קדושים ונעלים בדרגתם מזו של הכתובים, אשר — כידוע — ברוה"ק הוא שנאמרו. לכן כאשר בוחנים ודנים את דברי הנביאים, ודאי עולים הם על הכתובים. לא כן כאשר הדין מתמקד בקדושת הספרים עצמם, הן ספרי הנבואה הכתובה והן ספרי הכתובים. מבחינה זו הקדושה שוה, לפי שדנים על קדושת הגויל, וזו שוה היא לשניהם — "דמאי שנא". [שונה מכך קדושת החומשים, אשר גם גוילם קדוש טפי, ולכן קדושת ספרו עולה על קדושת ספרי הנביאים והכתובים].

(אמנם המשך דבריו של החת"ס מצריכים עיון וביורור. לפי שהמשיך וכתב שם החת"ס כי בנוגע למכירה וקניה "דא ודא אחת היא. פי' חומשים וספרים ונביאים וכתובים, דהרי אין שום חילוק בין עוסק בתורת מרע"ה או נביאים וכתובים, ואפי' ספרי ש"ס ופוסקים, משו"ה לא חילקו במתני' ריש פ' בני העיר בענין מכירה בין חומשי' לספרים וכו'". בכך פירש החת"ס כי בנוגע למכירה וקניה אין כל הבדל לא רק בין נביאים וכתובים אלא אף בין חומשים מתד גיסא ובין ספרי ש"ס ופוסקים מאידך גיסא (ורק ס"ת יצא מן הכלל, עיי"ש) ומכירת וקניית כולם שוה.

ותמוה מאד, דמהירושלמי בסוגי' זו — פ"ק ה"א — מוכח לא כך, שאמרו שם: "מטפחות לוקחין ספרים — אפי' מטפחות תורה וחומשין לוקח בהן נביאים וכתובים". לדידו של החת"ס צריכים היו להשמיע חידוש גדול שבעתים — לא רק מטפחות החומשין לוקח בהן נביאים וכתובים, אפילו חומשין עצמם לוקח בהם נביאים וכתובים! ובשלמא לגבי מטפחות תורה, הדבר אכן נכון — רק במטפחות תורה לוקחים נביאים וכתובים, אך לא בתורה עצמה. ברם

לדבריו שמכירת וקניית חומשים-נביאים-כתובים-ש"ס ופוסקים שוה היא, היו צריכים להביע חידוש גדול הרבה יותר. אך בדוחק יאמר שדייק כן ממשנת הבבלי, והירושלמי אכן חולק; או שהירושלמי נקט לשון זו אגב הסיפא; ודחוק ביותר, ודברי החת"ס עדיין צ"ב. ואפשר שרמזו לכעין זה הגר"א בביאורו הנ"ל ליו"ד סו"ס רפ"ב ס"ק ל"ז, עיי"ש ודו"ק ואכמ"ל).

ברם צריכים לרדת לשורש ביאורו ולטעמו בחלוקה זו. הלוא הספרים אינם - לכאורה - אלא בבואה והשתקפות הנאמר, ואין זו אלא הבעה בכתב לנאמר על-פה. ואם כן - והלוא ודאי כך הדבר - אזי כפי שהוסכם שבעל-פה הקדושה שונה, כך החקיקה בכתב דין הוא שתמשיך אותו פער ותשאר קדושה שונה. וכפי שנבואה עולה על רוח"ק באמירה, כך גם הכתיבה תשקף אותה הדרגתיות! ואדרבה, אם תאמר שמעשה החקיקה בכתב מהווה פחות לקדושה, אזי מדוע ביחס לחומשין לא מצינו ירידה שכזו, ודלא כקדושת ספרי הנ"ך השוים זה לזה ומונחים זה ע"ג זה, לא כן דין החומשים המונחים מעלה וקדושתם עולה - והלוא גם כאן בכתוב עסקינן! ואם תאמר שמעמד הנבואה הוא שעלה על מעמד המדבר ברוח"ק - ואף בזה הלוא לית מאן דפליג - אזי נשוב ונתמה: וכי כל המתפלל ברו"ה נביא הוא; האם שורה עליו רוח נבואה כבשעת האמירה הראשונה; ברור שאין זה שיחזור מעמדו האישי ומדרגתו של הנביא, אלא רק אמירה מתוך הכתב של פסוקי הנבואה ופסוקי הכתובים, ומדוע שבכך יהיה יתרון לאמירת אלה על אלה; וצ"ב שורש, טעם וסיבת החלוקה הנ"ל.

זאת ועוד; אם את הסתירה בדברי הר"ן טרח החת"ס ויישב מקו' המג"א, הרי דומה וסתירת דברי המאירי כלל לא יושבה בתירוצו, ונותרה במלוא תוקפה. לפי שעיקר חלוקתו של החת"ס - בין "אמירה" ובין "כתיבה", מה שמתאים לסתירה בר"ן: בין אמירת הפסוקים ובין הנחת הספרים. אך לא כן ביחס לסתירה בשיטת המאירי, אשר בהקדמותיו לספרי תהילים ומשלי - לספרים הוא שהתייחס: "שקדושת ספרי הפסוק חלוקה למדרגות... וקדושת ספרי הנביאים וכו'"; "ספרי התורה וספרי הנביאים וכו'". נמצא איפוא שגם ביחס לספרים, ביחס לכתוב, קבע המאירי הדרגת קדושות, ועילוי למדרגת ספרי הנביאים על ספרי הכתובים. על סתירה זו אין ביאורו של החת"ס עונה ולא כלום, לפי שהוא התייחס לפער שבין אמירה לכתיבה! נמצא איפה שלבד מהצורך בהטעמת וביאור יישוב החת"ס לגופו, עוד צריך לאתר אופן אחר ליישוב סתירת המאירי.

כן צריך לבאר במה בדיוק פליג רבינו בחיי עם שאר הראשונים, לאור יסודו של החת"ס. לפי שרבינו בחיי כתב בפירושו עה"ת (ויקרא ח' חב') בהתייחסו למדרגות הנבואה ורוח"ק:

ומטעם זה תמצא לרז"ל שיזכירו בכל מקום: תורה נביאים וכתובים, בסדר המעלות

ומדרגות הנבואה. ובפרוש אמרו: מניחין תורה על גבי נביאים אבל לא כתובים על גבי נביאים.

בכך סטה למעשה רב"ח משיטת כל הראשונים הנ"ל, כאשר לדידו גם בדין הנחה שונה קדושת נביאים מקדושת הכתובים, ולכך יונחו דוקא נביאים ע"ג כתובים ולא להיפך. נואם כי ציינו המעירים שלרב"ח אין כל מקור וסמך, הרי מ"מ עזר כנגדו מצינו במש"כ המאירי — הנ"ל — במגילה, בשיטה הרחוויה על ידו, אשר גם היא סבורה להניח דוקא נביאים ע"ג כתובים, והרי זה מחזק שיטת רב"ח. והנה אם מיסודם של דברים ישנה חלוקה בין אמירה ובין כתיבה, וכתיבת הנבואות משה מדרגת קדושתם לקדושת הכתובים, אזי כיצד יבואו לכלל ביאור דבריו של רב"ח אשר במפורש ערך דירוג והבחנה בין נביאים ובין כתובים, והעלה הראשונים על האחרונים!

ו. והנה בשורש הגדרתם של נביאים וכתובים ישנו יסוד החוזר ונשנה ואף עובר כבריח התיכון במשנתם של כו"כ אחרונים (הגם שלא הזכירו איש את רעהו), וממנו יתד וממנו פינה לביאור מהותם השונה.

משמו של הגר"ח מבריסק הובא (בחידו' הגר"ח והגר"ז ח"ג עמ' קנ"ה):

הנה הגר"ח ז"ל שאל מדוע הכתובים אין נקראין ג"כ נביאים, ולמה אין להם דין נביאים, הא הכתובים ג"כ כרוח הקודש נאמרו, והיינו נבואה נואין לומר וכו' שדוד ושלמה היו נביאים וכו' — ודבריו אלו צ"ב, עי' מו"נ ח"ב פמ"ה, ואכמ"ל. ועוד דהא מניחים וכו' — אך ילה"ע משיטת רב"ח והדחוויה במאירי הנ"ל וכו' ותיירץ שנביאים היינו שהנביא היה צריך לומר את הנבואה בע"פ, אבל כתובים היה הדין שמתחילה היה צריך לכתוב את הנבואה על הספר ואח"כ היתה נקראת מתוכה וכו'.

הוה אומר: עיקר ייחודם של נביאים — האמירה, ובכך שונים הם מן הכתובים. ככתובים לא נצרכה אמירה, והיא אינה הצד העיקרי שבהם, אלא דוקא כתיבתם — כשם: "כתובים", לעומת הנביא — "ניב שפתיים": אמירה. זוהי ההבחנה המהותית שבין נביאים ובין כתובים — בין אמירה ובין כתיבה.

אכן הוסיף עליו מרן הראי"ה קוק וצ"ל (אוה"ק ח"א עמ' ר"ע — עיי"ש, והעמק ביחסם ההדדי של נבואה ושל רוח"ק) בכותבו:

שהנביאים עולים בכללם על הכתובים, בקדושתם, ומכל מקום ישנה מדרגה המשוה את הנביאים על הכתובים — ומכך נבע הדין הידוע: — ומניחים כתובים על גבי נביאים כשם שמניחים נביאים על גבי כתובים.

כלומר, הגם שישנו — כמובן — ייחוד לנביא, וישנה מעלה לנבואה ולנביאים על הכתובים ועל רוח"ק, אעפ"כ "ישנה מדרגה המשוה", וקיימת בחינה בה שווה לזה — וענין זה נעוץ למעשה בדין ההנחה. (וילה"ע בזה לאמור בילנתיות ישראל ח"ב עמ' קע"ד; ואכ"מ).

לאור האמור לעיל, הרי עתה י"ל שאותו מימד-שוה, אותה בחינה אינה אלא

זוית הכתב. מבחינת האמירה — עולה היא הנבואה על רוה"ק, וזהו ייחודה. ברם משניתנה הנבואה להיכתב, הרי מצד היבט זה בטל ייחודה ושווהה בדרגתה לרוה"ק. לפי שגם אם הנבואה עצמה במדרגת נבואה הוא שניתנה, אך צווי כתיבתה — צווי שולי ביחס לעיקר הנבואה — צווי זה לא נאמר אלא ברוה"ק, כדיוק כמו הכתובים. ולפי שבצווי שניהם, בנוגע לכתיבה, שוו זה לזה, לכן בכל הנוגע לכתוב שזה היא מדרגת קדושתם, ויונחו איפוא כתוביהם וספריהם אלו על אלו.

ונראה לדייק הבחנה מהותית זו שבין הנביאים ובין הכתובים משני מקורות נוספים. במס' סופרים פי"ג ה"ט אמרו שעל הנביאים מרכיב

ברוך אתה ה' וכו' אשר כחר כנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים כאמת וכו' הבוחר וכו' ובנביאי האמת והצדק.

הודגשו כאן איפוא: הנביאים עצמם, לצד דבריהם הנאמרים.

לא כן בברכתו של הקורא בכתובים, כפי ששינינו שם פי"ד ה"ג:

הקורא בכתובים צריך לומר — ברוך אתה ה' וכו' אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקרות בכתבי הקודש.

לא הזכר כאן לא האומר ולא האמירה, רק הקריאה מתוך הכתוב, מתוך הספר. דומה כי לאור ההבחנה הנ"ל שבין נביאים לכתובים, הבדל זה מבואר על נכון. בנביאים ישנו דגש על מהותם הייחודית — היא היא האמירה, ולעומת זאת בכתובים אין כל מקום לדגש שכזה!

כך גם הדגיש אבודרהם בסדר תפילות ר"ה:

וא"ת למה אינו אומר בפסוקי הכתובים ועל ידי עבדיך הקדושים, כמו שאומר בפסוקי הנביאים ועל ידי עבדיך הנביאים! ויש לומר מפני שפסוקי הנביאים נאמרו בשליחות הנביאים לאמרם לישראל, לפיכך אמר בהם ועל ידי עבדיך הנביאים; אבל של כתובים לא נאמרו בשליחות אלא שנאמרו ברוח הקודש, לפיכך אמר בהם ובדברי קדשך כתוב לאמר.

אף כאן, ניסוחה המדויק של התפילה מבליט אותו פער מהותי: ועל ידי עבדיך הנביאים — כאשר עוסקים בנבואה, אשר ייחודה ועניינה העיקרי מתמצה באמירת הנבואות. ובכתבי קדשך כתוב לאמר — כאשר עוסקים בכתובים, אשר עיקרם בכתוב בספר. [ועי' ברש"י תענית ט"ז א' — נביא המגיע ללשכת הגזית ואומר נבואתו בפני הסנהדרין, דהיינו פומביות האמירה בפני עיקר ישראל, לפי שזהו עיקר ויסוד בחיוב שליחותו. לא כן בכתובים. וכן ניתן לדייק מסגנון לשונו של תרגום יונתן, אשר דרכו להבחין ברורות בין "נביאיא" ובין "ספריא" — ר' דעת מקרא שמואל א' עמ' ר' הע' 54].

עתה נראה שזה הדבר העומד בשורש שיטת הר"ן, בין דבריו שבסוגי' דר"ה ובין דבריו שבסוגי' דמגילה. כאשר הדיון מוסב על מישור הספר עצמו, היבטו של הכתוב, הרי כזה שוו הנביאים והכתובים זל"ז. כתיבת שניהם בצווי דומה ומקביל נאמרה, צווי רוה"ק, ולכך דרגת קדושת ספריהם שונה ויונחו זה ע"ג זה. ברם לא

כן בכל המוסב על המישור הנבואי עצמו, אשר בו לית מאן דפליג על היותה של מדרגת הנבואה עולה על מדרגת רוה"ק (ועי' בנספח למאמרנו אשר ב"מרחבים" — ג', עמ' 125-127). מאחר ולדברי הנבואה התייחסו בשעת אמירת מלכויות זכרונות ושופרות, לכן בנידון זה קבע הר"ן שודאי נביאים קדישי טפי. אמנם שונה ממנה במהותה שיטת רבנו בחיי ודעימיה (היינו השיטה הדחוייה שבמאירי), באשר לדידם הספר מהווה בכואה והשתקפות של הנאמר על-פה. לכן, כפי שהוסכם שדברי הנבואה מעלו טפי, כך גם כתוביהם של אותן נבואות גם הם מעלו טפי, לפי שבנבואות עסקינן. לכך לדידו, להלכה, לא שנא בין האמירה ובין הכתיבה, וכפי שבאמירה הנבואות קודמות, כך גם בכתוב שבספר, ויונחו ספרי הנביאים על גבי ספרי הכתובים.

ושמא י"ל שזהו הדבר העומד בשורש שיטתם של הגאונים, החולקים וסוברים שגם בר"ה — פסוקי הנביאים הם הם שיוקדמו, ורק אחריהם ייאמרו פסוקי הכתובים (ר' אוצה"ג לר"ה ל"ב — פיס' צא, גיר' שונה — הפוכה — בדעת רב האי גאון: רבנן בתראי נהוג למימר נביאים קודם כתובים. ור' תניא סי' ע"ה משם העיטור, ור' ראבי"ה הנ"ש באוצה"ג, ור' מחזור ויטרי עמ' 369, שבלי הלקט ר"ה סי' ר"ץ עמ' 237, ור' רשב"א ר"ה ל"ב — ר' מהדו' מוסד הר"ק עמ' רי"ח הע' 37, ובס' נתיב בינה עמ' 135 — מקטעי הגניזה). שיטה זו משהו איפוא לחלוטין את כל הנושאים זל"ז: הן קדימה והן הנחה, וכפי שקדושתה של הנבואה עולה בדרגתה על זו של רוה"ק, כך בכל שהוא פועל-יוצא מכך: הן קדימת פסוקי נביאים באמירה, והן הנחת ספרי הנביאים ע"ג ספרי הכתובים.

סיכומן של שתי השיטות מורה איפוא: לר"ן ודעימי' — חילוק בין האמירה (הקדמה) ובין הכתיבה (הנחה), ושיטת רב"ח ודעימי' — השוואה מוחלטת.

ז. אלא שעיקרה של סתירת דברי המאירי טרם יושבה. לפי שאותה חלוקה מהותית בין נביאים ובין כתובים אשר נזכרה לעיל, אין בה כדי לבאר אלא את הבלדת האמירה מן הכתיבה, הוא ההיבט שעסק בו הר"ן. ברם המאירי שעסק תמיד באותו תחום, בעינינו של הספרים עצמם, הוא נותר בקושי כשהיה, וביחס אליו אין די באר בהסבר הנ"ל. ואין לומר שחלוקה הוא המאירי על הר"ן וסיעתי' וס"ל כרב"ח וסיעתי', והכתיבה והספר הינם בכואה של הבעל-פה, לפי שאז צריך היה גם המאירי להכריע הנחת נביאים ע"ג כתובים ולא הנחתם בשוה — והוא הלוא במפורש כתב לא כך. נמצא איפוא שלמרות קדושתם השונה — כמש"כ בהקדמותיו — קדושת ספרים שונה, אעפ"כ דין הנחתם שוה, משל דרגת קדושתם שוה! וצ"ב.

כמו"כ עדיין צ"ב — וזאת גם לביאור הקודם, ולשיטת הר"ן — מהו ההבדל המהותי, העקרוני, שבין חומשים מחד ובין נביאים וכתובים מאידך. הלוא בשניהם אין מתייחסים למישור האמירה אלא למישור הכתיבה, ובנוגע לכך נערכה השוואה, וא"כ

מהו העקרון שהבדיל מהם את החומשים וקבע דרגת קדושתם — והנחתם — עליהם. ואף שהחת"ס העיר על "קדושת הגויל" ואפשרות השלמת ספר, אך אעפ"כ זה גופא מחייב בירור — מהו היסוד שהביא למעלה יתירה זו של הכתוב, אחר שהובהר כי במישור זה קיים שוויון!

אכן בהקשר זה נר' להקדים ולהעיר לעובדה הניכרת לעין, שבתוך החטיבות עצמן פנימה כלל לא מצינו דין הנחה. לא מצינו דין הנחת חומש ע"ג חומש אחר, לא מצינו דין הנחת ספר נבואה אחד ע"ג משנהו, וכן גם בכתובים. זאת למרות שמדרגת הנביאים שונה איש מרעהו, ואינה דומה ולא שווה מדרגתו הנבואית של ישעיה לזו של ירמיה, ואעפ"כ אין שום מניעה מהנחת ספר ירמיה ע"ג ספר ישעיה, וכל כיו"ב. מכלל זה משתמע אפוא שדין הנחת הספרים זה ע"ג זה אינו אלא פועל-יוצא מסידור הספרים. מאותה שעה שנקבע סידורם של הספרים בצורה זו והוכללו וסודרו אלה עם אלה בקיבוץ יחד לחטיבה אחת, הרי דבר זה קבע את דינם: הן פנימה — זה ביחס לזה, והן חוצה — בין חטיבה לחטיבה. משום כך יותר משצריכים אנו לתור ולחקור אודות דין ההנחה, יותר מכך צריכים אנו לעמוד על טיבו של הסידור עצמו, וצריכים אנו לבדוק מהו שורשו של אותו סידור — סידור שנובעת ממנו נפקות רבת לדין ההנחה.

ואכן נראה כי בירור זה עשוי ללמדנו כי המאירי אוחז בשיטתו באופן עקבי, ודבריו מתבארים לאשורם דוקא מתוך בירור זה. כל זאת לפי שבהקדמתו הנ"ל לתהלים העיר המאירי שמצינו "נבואות גמורות לעתיד לבוא" רמוזות בספר תהלים, ולפי חז"ל חלק מן המזמורים קדומים ביותר ומיוחסים הם לאדם הראשון, מלכי צדק, אברהם אבינו, בני קרח ועוד — דהיינו תקופות קדומות הרבה לכל שאר ספרי הנביאים. כך גם בספר דניאל מצויות גם כן "נבואות חזקות מפליאות בגילוי סודות, מהם דברים מבוארים ומהם נעלמים עד עת קץ". מתוך כך תהה המאירי לפישרו של הסידור, מאחר וראוי היה כי "כל שהוא נביא ושנאמרו דבריו בנבואה היה להם לסדרו בכלל הנביאים"!

תשובת-שאלה זו, לדידו של המאירי, כך התנסחה:

והעיקר בזה לדעתי הוא, שכל נביא שלא נשתלח לעם אם להתרותו על מעשיו הרעים להדריכו במעשה הישר או לצוותו בעסק העם במלחמות, אף שהוא נביא, לא נכתבו דבריו בכלל הנביאים. ונמצא ספר יהושע מצוה להם על ענייני המלחמות בכיבוש הארץ וניצוח האויבים, וכן הענין בעצמו בספר שופטים עם הצטרף עמו ענין נתן הנביא וכ"ש ספר מלכים וכו' ואין צריך לומר בארבעה ספרי האחרונים שכולם נתנבאו על שמם וארץ הסיפור בתוכחותיהם ואזהרותיהם וכו' אבל נבואות עתידות לבד; ועזרא — עם היותו נביא כמו שידוע בו שהוא מלאכי, לא היתה הכוונה בספרו רק ספור העליה מן הגלות וכו' וכן הענין עצמו בדברי הימים, ודברי שלמה כולם ודאי אינם על צד שמואל וכו' ורות אינו רק ספור הענין ותכלית הכוונה בו וכו' ומגילת אסתר וכו' ואיכה וכו'.

במילים אחרות: תוכן הספרים הוא הוא שהיווה את הגורם המרכזי בסידורם,

והוא הוא שקבע את מיקומם באחת משתי החטיבות — הנביאים והכתובים. אמת היא, ואין להכחישה, שאלה יסודם בנבואה ולעומתם אלה יסודם ברוה"ק, ברם לא זה הקו המרכזי שניווט סידור הספרים השונים בתוך החטיבות לכאן ולכאן, אלא התוכן הוא שקבע. ספר אשר תוכנו עונה על קריטריון חטיבת הנביאים — הוכנס לשם, וספר אשר תוכנו לא התאים לחטיבה זו — הופנה לכתובים. אליבא דאמת יכול היה להיווצר מצב שבו ספר "נבואי" יוכנס לחטיבת הכתובים (ואכן כך משתמעת דעתו של המאירי, שם, ביחס לדניאל; עיי"ש), כמו שגם יכול היה להיווצר מצב שבו ספר "כתובי" יוכנס לחטיבת הנביאים — ובלבד שהיו מתאימים לכך מבחינת תוכנם. כל זאת מאחר וכאמור — התוכן הוא הוא הגורם המכריע בסידורם ובמיקומם של הספרים בתוך ב' החטיבות. [וכן הוגיש המאירי בהקדמתו למשלי, תוך שהוא מנמק מיקומו של ספר זה בחטיבת הכתובים; עיי"ש]. בהצטרף ענין זה להבהרה האמורה קודם לכן שדין ההנחה הינו למעשה פועל-יוצא מסידורם של הספרים, הרי עתה ברורה היטב שיטת המאירי ביחס לדין ההנחה. הלוא עתה התברר שמצד עצמם יכולים היו הספרים להתערב אלה עם אלה, ובהחלט יכול היה למצוא עצמו ספר משלי לצידו של ספר שופטים וספר שמואל סמוך לתהילים. רק תוכנם העצמי הוא שהביא להבדלתם ולשייכותם אלה לכאן ואלה לכאן, אך לא מדרגת קדושתם!

ממילא ברור שתוכן שונה איננו סיבה לדין הנחה שונה. מאחר ומצד עצמם יכולים היו להתערב זה בזה, הרי גם מבחינת ההנחה יכולים הם להיות מונחים זה ע"ג זה, ובהיבט זה אין הם משולים אלא לפנימיותה של כל אחת מהחטיבות. וכפי שירמיה יונח על ישעיה, כך יונח עזרא על יהושע, אחר שהוברר שתוכנם קבע סידורם ולא דרגת קדושתם. הקדושה אמנם אינה שוה (נבואה — רוה"ק) ואעפ"כ לא היא שעמדה בשורש סידורם ומיקומם, וממילא כך נקבע דינם לענין ההנחה.

טעמו של דבר נעוץ ככל הנראה במה שנאמר לעיל בנוגע לצווי הכתיבה. הגם שצווי הנבואה שונה בדרגתו מצווי הכתובים, מכל מקום צווי כתיבת הנביאים שוה הוא לצווי כתיבת הכתובים, לפי ששניהם ברוה"ק נאמרו. משום שוויון צווי כתיבה זה יכול היה הסדר להיקבע לפי התוכן. יש מקום להניח כי אם דרגת הקדושה היתה שונה, והיתה מתבטאת גם ביחס לכתיבה, אזי זה היה הגורם המכריע, ולא אחר. ברם מאחר וצווי הכתיבה שוה בשניהם, לכן יכול היה המאירי לגרוס שהתוכן הביא לסידור.

שיטת המאירי מתבארת איפוא כהלכה, למרות שתמיד התייחס לספרים. במגילה קבע הנחה זה ע"ג זה וקדושה שוה, לפי שבמישור צווי הכתיבה הוא שעסק שם, והנחת הספרים הינה פועל-יוצא מן הסידור. מאחר והוכח כי הסידור כרוך בתוכן, והובהר כי מצד הקדושה אין זה אלא כחטיבה אחת — אשר בתוכה

פנימה אין כל הבדל בין הספרים — לכן אין מניעה מפסיקת הנחתם זה ע"ג זה.

לעומת זאת בהקדמותיו דן המאירי בשאלת קדושת הספרים מצד האומרים; מצד הנביא — בעל הנבואה, ומצד רעהו — בעל רוח"ק, "שדעתם ע"ה שספרי הכתובים אינם נבואה גמורה אלא שנכתבו ברוח הקודש", והלוא לית מאן דפליג שמדרגת הנבואה עולה על מדרגת רוח"ק, ולכן התוכן הנבואי עולה על התוכן "הכתובי".

מכאן גם צומח ועולה פישרו של ההבדל המהותי שבין חומשים ובין נביאים וכתובים. לפי שלא רק במישור התכני קיים הבדל, אלא גם במישור צווי הכתיבה! אם בנ"ך צווי הכתיבה משותף בהיותו ברמת רוח"ק, הרי משה עצמו הצטווה ברוח נבואה לכתוב ספרו — חומשי תורה. זוהי איפוא מעלתם היתירה של כתובי-תורה על פני כתובי-נ"ך, שאלה יסודם בנבואה ואילו אלה — ברוח"ק.

דומה כי בכך תתבאר בשופי תמיהה בדברי הר"ן הנ"ל בסוגי' דר"ה, אשר בנימוק "מעלין בקודש ואין מורידין" דירג את הסדר כך: תורה-כתובים-נביאים; ותמיהה גלויה היא — אם זהו כלל מחייב, אזי היה לו לאחר לכסוף את התורה, ומהו שאמר "דהתחלה מעליא היא".

כרם לאור האמור הן יש לבאר כוונתו באופן זה. פשיטא שהמקודש מחכירו קודם לחכירו, ולכן ברור שמה שנכתב בצווי נבואי קודם למה שנכתב בצווי רוח"ק, ולכן קדמו פסוקי תורה לשאר פסוקים. לא נשאלה שאלה אלא רק כאשר מדובר בשוויון בפסוקים, אשר כולם נכתבו באותה רמת קדושה ובאותה דרגת צווי — ברוח"ק, דהיינו ביחס לנביאים וכתובים אשר בכך שוו; כאן נשאלה שאלה: מה קודם למה. האם הכלל "מעלין בקודש" יש בו כדי לומר כי מאחר ובבסיסם — הכתיבה — הינם שוים, הרי מצד תוכנם יש להעלות מתוכן "כתובי" לתוכן "נבואי", מצד מישור האמירה, שבו אכן קיים שוני.

סיכומו של דבר מלמד כי הכל מודים בהעלאתם ובהקדמתם של חומשים, מאחר והצווי הנבואי הנוגע לכתיבתם עולה על כל השאר. כאשר לר"ן — התבאר חילוקה של בחינת האמירה הייחודית לנבואה מבחינת הכתיבה המשותפת לנביאים ולכתובים כאחד. כפועל-יוצא מכך: באמירה ישנו יתרון לנביאים, ולעומת זאת בהנחה שוו אהדדי. כאשר למאירי הובהר שדין ההנחה יסודו נעוץ בסידור הספרים ומיקומם, ומתוך כך הוכח שלענין הנחה חשיבי ספרי הנ"ך — כולם — כחטיבה אחת, הגם שודאי עולה דרגת הנבואה על דרגת רוח"ק. באשר לרבנו בחיי וסיעתי יוקדמו הנביאים ויונחו מעלה, ורק אחריהם הכתובים*.

* יש לעיין בנדון זה ממחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפ"ב מהל' שבועות ה"ג וה"ה שלדעת

הר"מ מי שנשבע בכתב מכתבי הקודש אין זו שבועה, ורק בנשבע בתורה ואמר שנשבע כמה שכתוב בה, דעתו על ההזכרות. והראב"ד שם השיג ע"ז "מה ראה לחלק בין תורה לשאר כתבי הקודש, הרי לענין קדושה הכל קודש ומצילין אותן בשבת מפני הדליקה וטעונון גניזה ומטמאין את הידיים, וקדושים הם לכל דבר כתורה, והנשבע בהם ומשקר כמשקר במי שצוה אותם". (ועיי"ש במגדל עוז שהביא בתוך דבריו את גירסת רוב הנוסחאות הספרדיות המדויקות הגורסות בפ' בני העיר שאין מניחין כתובים ע"ג נביאים. וזהו המקור לדברי רבינו בחיי המובאים במאמר הרב גוטל שליט"א לעיל.) ועיי"ש ברדב"ז שלדעת הר"מ אין ההזכרות שבנ"כ מקודשות כמו של תורה שנאמרו בסניי מפי הגבורה וצריך לכותבן לשם קדושת השם לכן יש בהם קדושה יתירה. ולכן רק בתורה אמרינן שדעתו על ההזכרות שבה. וכוונת הרדב"ז שיתרון הקדושה שיש לשמות שנאמרו בנבואת מש"ר מפי הגבורה על פני שמות שנאמרו בנבואת שאר הנביאים מתבטאת גם בכתיבת השם שבתורה שצריכה כונה לשם קדושת השם, ולכן לדעת הר"מ שהטעם שהנשבע בתורה הוי שבועה הוא משום דכונתו על ההזכרות, יש לחלק בין אוכרות שבתורה לאזכרות שבנ"כ. ולפי"ז לכאורה הראב"ד לשיטתו שגם בנשבע בתורה הטעם שיש לעשותה שבועה הוא משום שנשבע במי שצוה אותה, ולכן אין לחלק בין תורה לנ"כ, שבכתיבת שניהם צריך כוונה לשמה, ומאחר שגם הנ"כ בכלל קדושת כתבי הקודש הרי הם שוים לדין שבועה. ומה שלא הזכיר הראב"ד ענין הכתיבה לשמה בנ"כ, משום שענין זה אינו אלא לומר שאין קדושה יתירה בכתב של ס"ת על של נ"כ. ולפי"ז אפילו אם נימא דגם כתיבת דברי הנביאים בספר היתה בנבואה, מ"מ לא הישוו את ספרי הנביאים לס"ת לענין מכירה והנחה, אע"פ שבתוך הנביאים עצמם לא חילקו בין מדריגת נביא לנביא, דמ"מ בס"ת יש עדיפות בקדושת הכתב כנ"ל.

והנה בגיטין ס' ע"א אמרו רבה ורב יוסף האי ספר דאפטרטא אסור למקרי ביה בשבת, מ"ט דלא ניתן ליכתב. ופרש"י דלא ניתן ליכתב פחות מספר אחד שלם לעצמו. והקשה בערוך השולחן יר"ד סי' רפ"ג מהגמ' בב"ב ט"ו דספר יהושע הושלם ע"י אלעזר ופנחס, וספר שמואל ע"י גד החוזה ונתן הנביא, וא"כ ע"כ דנביא לכו"ע אין כלל דנבואה חתומה ניתנה, וא"כ מגל"ן לאסור כתיבת מגילות נביא. וכפשטות י"ל מאחר דגם למ"ד חתומה ניתנה הסתפק אביי אם כותבין מגילה דמ"מ כיון דאידבק אידבק, א"כ י"ל דכך ס"ל לרבה דמשו"ה אין כותבין מגילה מגילה. ואולי כוונת הערוך השולחן דא"כ לא היה אביי מסתפק ושואל מרבה לגבי כתיבת תורה במגילה. ועיי"ש במהר"ם שי"ף. עוד י"ל דהיכא שכותב במגילה אחת כמה פרשיות שלא על סדר הכתובים גרע מכותב במגילה פרשה אחת, דבכה"ג יש לטעות שכך סדר הפרשיות. ועיין בירושלמי מגילה פ"ד שאין לדלג לתינוקות פרשיות התורה. ועוד י"ל דספר אפטרטא שהוא של הציבור גרע ממגילה לתינוק שהיא של יחיד, שעל הציבור יש חיוב לקנות לעצמן נביאים כמש"כ הר"מ בהל' תפילה פי"א ה"א, ואם יש להם כל ספרי הנביאים אינם צריכים לספר אפטרטא. ומהגמ' שם משמע שאלו שכתבו ספר אפטרטא עשו כן משום הדוחק בממון, ולכן ס"ל לרבה ורב יוסף שאין לבטל חיוב קניית ספרי נביאים לבני העיר. ורק בכתיבה של מגילה ללמד התינוק שזה יכול להיות גם בנוסף לקניית ס"ת, שכדי שלא יתקלקל ספר שלם בלימוד לתינוק רצו לכתוב מגילה של פרשה אחת.

אולם יל"פ דברי רש"י בע"א. דין זה דתורה חתומה ניתנה י"ל שאינו תלוי בעצם

סיום כתיבת כל פרשיות התורה, אלא בקיום דין של ספר תורה, דהיינו שיש דין בפני עצמו שהתורה קרוייה ספר, וזה נלמד מהכתוב לקוח את ספר התורה הזה. ולמ"ד תורה חתומה ניתנה לא ניתן לכתוב את ספר התורה מגילה מגילה, ורק כשכל התורה עומדת להיכתב עתה ניתן לקיים את דין כתיבת ספר התורה, ואין בתורה דין כתיבה מלבד כתיבה שיש בה קיום דין כתיבת ספר תורה. ולמ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה, יש קיום דין זה גם בכתיבת מגילה אחת, עכ"פ קודם שניתנו כל הפרשיות להיכתב, וכמו שהסתפק אב"י "או דילמא כיון דאידיבך אידיבך". (ובגמ' נחלקו בדין זה ר"י ור"ל, ור"י ס"ל תורה מגילה מגילה ניתנה, ור"ל ס"ל חתומה ניתנה, ועיין בסנהדרין ק"א ע"א עה"כ פערה פיה לבלי חק דר"י מפרש דקאי על מי שלא קיים אפילו חק אחד, ולר"ל קאי על מי ששייר אפילו חק אחד. והיינו דנחלקו אם קיום חק אחד נקרא קיום תורה או שרק בקיום כל החקים. ועיין ביומא ע"ג ע"ב לגבי אורים ותומים, ר"י אמר בולטות, ופרש"י כל אות בולטת במקומה והכהן השואל מצרפם, ור"ל מצטרפות. והיינו דלר"ל התשובה ניתנת ביחד, שלמה וחתומה, ולר"י התשובה ניתנת לחלקים ולא כאחד.)

ולפ"ז נראה דגם לאחר שנכתבו הנביאים את ספריהם עדיין לא חל עליהם דין ספר של כתבי הקודש, אלא היו כדברי תורה שניתנו להיכתב, וכתיבת פרשיות הפליין ומזוחות ופרשת סוטה, אבל לא היה דין ספר של כתבי הקודש אלא כשתיקנו אנשי כנסת הגדולה דין של קדושת כתבי הקודש. ולכן אע"פ שאין דין חתומה ניתנה בכתיבת דברי הנביאים עצמם, אבל כשתיקנו דין כתבי הקודש תיקנו על ספרים שכבר הושלמה כתיבתם, ומסתבר שתיקנו על כל הספר כפי שהוא בזמן התקנה, ולא דמי לתורה שלר"י כבר היה דין כתיבת ס"ת מיד, כי דבר זה שייכתבו הפרשיות בס"ת הוא מעיקר קדושת התורה, וזה חל מיד כשנאמרה פרשה לישראל. ולכן נקט רש"י בפשיטות דאיסור כתיבת אפטרטא הוא משום דלא ניתן להיכתב אלא ספר שלם, שמאחר שנקבע ע"י אנשי כנה"ג דין קדושת ספרים של כתבי הקודש אין לכתוב מגילה מגילה, וכ"ש הוא מסברת הגמ' כיון דאידיבך אידיבך אע"פ שהיה זמן היתר כתיבת פרשיות מגילות כחלק מכתיבת ס"ת, כ"ש בכתבי הקודש של נ"ך שלא היה בהם כלל דין מגילה מגילה לגבי כתיבת ספר.

והנה בגיטין שם אמרו אליבא דמ"ד תורה חתומה ניתנה דמאי דכתיב הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי אתיא לדכדרכי לוי ששמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן. ופרש"י שאותן ח' פרשיות שהוצרכו ליום נאמרו ונכתבו ונמסרו בו ביום, ונכתבו כל אחת במגילה לבד וכו'. וכריטב"א שם כתב איכא למ"ד דוקא אלו ואיכא מ"ד דה"ה לכל הפרשיות הצריכות בשעתן ומיהו כיון דלא איכתבא מגילה אלא באותן פרשיות הצריכות לשעה כאילו ניתנה חתומה חשבינן לה. ועיין בתפארת יעקב שם. ולפי הנ"ל י"ל דאליבא דמ"ד חתומה ניתנה לא היה קודם נתינת כל הפרשיות דין כתיבת ספר תורה בקדושתו, אלא רק היתר כתיבה או מצוה לכתוב לצורך לימוד כמו בכתיבת דברי הנביאים כנ"ל, ולאחר שחל דין כתיבת ס"ת בקדושתו בטל היתר או מצוה זו, כי דין כתיבת ס"ת בקדושתו מעכב מלכתוב מגילה מגילה, ולכן לדורות אין כותבין אלא ס"ת שלם.

ועיין בברכות ה' ע"א מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להנרתם, לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נ"כ וכו', מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני. ופרש"י זה מקרא חומש שמצוה לקרות בתורה. ובמהרש"א שם כתב דהיינו דבעי לקרותה בכתב בנקודותיה ובפיסוק טעמיה וכו', אבל בנו"כ אע"פ שניתנו ליכתב אבל אין בהם מצות קריאה כמו בתורה.

ולהנ"ל יל"פ דבמקרא שמעיקר דינו ניתן ליכתב בתורת ספר יש בכלל זה של דין ספר חיוב קריאה בפה, וכן בנקודותיו ובפסוק טעמים, אבל בנו"כ אע"פ שגם הם ניתנו מסיני אבל אין בנתינה זו דין כתיבה בתורת ספר אלא שילמדו בהם אפילו בהגיון ומחשבה, גם כשהם בכתב. ורק מצד תקנת אנשי כנה"ג לתת להם קדושת ספר י"ל דכלול בזה חיוב לקרותם בפה, ובנקודות וטעמים, אבל זה אינו מכלל הכתוב "אשר כתבתי" המרמו על נ"ך, אלא בכלל שאר תקנות חכמים. ועיין בראבי"ה ח"א סי' קס"ח (עמ' 181) דהברכה אשר בחר בנביאים טובים היינו תורה שבעל פה שהיא דברי קבלה. ובאמת דעת הרמב"ם בסוף הל' מגילה שספרי הנביאים והכתובים יבטלו לעת"ל, ופי' המרכבת המשנה שם שהדברים הנלמדים מהם ישארו בתורת תושבע"פ. ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרכ"ו, ובמראה הפנים לירושלמי מגילה פ"א ה"ה בשם האלשיך.

ועיין במגן אברהם סי' תכ"ב בשם הכל בו דבכתובים אין דין דכל פסוק דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה. ויל"פ דכל דין זה הוא במקום שהיה חיוב אמירה, ואותו סדר וצורת אמירה נהוג לדורות, והיינו בתורה, וכן בנביאים, שתחילה נאמרו לישראל, משא"כ בכתובים שלכתחילה ניתנו ע"מ להיכתב. ויתכן שדברי הנביאים גם קודם שניתנו להיכתב היתה מצוה ללומדם, וכמו שמצינו שגם קודם מתן תורה תיקנו הנביאים שבישראל קריאה בתורה בשני וכחמישי. וכך י"ל גם לגבי דברי הנביאים, גם אותם שלא נכתבו אח"כ לדורות, עיין בקהלת רבה עה"כ אין זכרון לראשונים. ולכן חל על אותם הדברים דין זה שלא יפסיקו אלא בסיום פסוק כפי שנאמר ע"י מש"ר והנביאים. משא"כ בכתובים שלא היה בהם דיבור לישראל וגם לא היתה מצוה ללומדם כע"פ, ורק שיש מסורת על חלוקת הפסוקים.

ועיין במגיד תעלומה (ממהרצ"ה מדינוב) לברכות שם שפירש דברי רש"י והמהרש"א דקאי על קריאה בציבור. ויל"פ לפי שיטת הבאר שבע והמשכנות יעקב שמה"ת חיוב ברכת התורה היא על קריאה בציבור בתורה, ויל"פ שיטתם דזה משום שיש מצוה מסוימת לקריאה בתורה בציבור, וזה דוקא בס"ת כנ"ל שזה בכלל דין ספר.

ונראה שזוהי שיטת התשב"ץ בח"ב סי' קס"ג שכתב על מי שנשבע שלא יעבור לפני התיבה דהוי נשבע לבטל את המצוה, "כי היא מ"ע מה"ת להוציא את הרבים ידי חובתן כדברים שכקדושה ובקריאת התורה, ושתייהן מן התורה וכו', ודין קריאת התורה מן התורה היא, שאפילו ברכת התורה לפנייה היא מן התורה". והיינו דס"ל דכשהציבור מתכנסים לקרות בתורה יש בזה מצוה של תורה, וכעיי"ז כתב לעיל ח"א סי' ק' דהטעם דהנשבע שלא לעשות סוכה הוי נשבע לבטל את המצוה אע"ג דבשאר ימים הוי רשות, כיון דאילו בעי אכיל לסעודת קבע מצוה איכא משו"ה הוי נשבע לבטל את המצוה. ולפי"ז יש לישב בדוחק את סתירת דברי התשב"ץ להלן בח"ב סי' רס"א לגבי חרם הקהל שכחור לא יקרא בתורה דאי"ז נשבע לבטל את המצוה דקרה"ת מדברי סופרים, ולהנ"ל י"ל דהחיוב מה"ת תלוי ברצון הציבור.

ועיין בריטב"א מגילה י"ג שכתב להוכיח מהגמ' בברכות כ"א דיש ללמוד ברכת התורה לאתריה בק"ו מברכת המזון, וכתב דמזה מוכח דיש קריאת התורה שחיובה מה"ת, וזוהי הקריאה כשבת ויו"ט. ופירש בזה דברי רש"י דיש מצוה מה"ת לקרות בס"ת. ולפי דברי התשב"ץ הנ"ל אין הכרח דהגמ' בברכות קאי על חובה של קריאה די"ל דקאי על דין מצוה של רשות. וגם בכוונת רש"י יל"פ כן. ויתכן דדין זה מסור לחכמים לתקן זמן החיוב. וגם לשיטת הריטב"א נראה דמקור החיוב של הקריאה בשבת ויו"ט הוא מדין "מקרא קודש" לפירוש הרמב"ן בפרשת אמור, ומקרא קודש כולל גם

חוש"מ לאיסורי מלאכה כמו"ש ר"ע בחגיגה י"ח, ומסרן הכתוב לחכמים גם לדעת ר"ע כמו"ש הראשונים, וא"כ י"ל דגם דין מקרא קודש לפירוש הרמב"ן מסור לחכמים. ועיין בב"ח או"ח סי' תרפ"ה.

והנה במסכת סופרים פי"ח הביאו את סדר שיר של יום ואמרו שם שבט' באב אומרים ד' פסוקים בספר ירמיהו י"ד המאוס מאסת את יהודה וגו' ואח"כ שני מזמורים בתהילים, "אע"פ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה כזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה", וכל הענין צ"ב.

ונראה דלמס' סופרים דין כתיבת הכתובים היה מלכתחילה בתורת ספר, ולפי הנ"ל יש בכלל דין ספר מצוות קריאה בפה, כמו בס"ת, ובזה הם עדיפים מספרי הנביאים שדיו כתיבתם הוא מתקנת אכנה"ג, ולכן גם כשאומרים בע"פ, (שאין בנו"כ איסור לדעת תוס' תמורה י"ד), מקדימים כתובים לנביאים. ויתכן שזוהי כוונת הר"צ גיאות בהל' ר"ה שחכמים עשו מעלה

לכתובים להקדימם בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות לפני נביאים.

ומצינו כה"ג שיש מעלה מסוימת לדברים שקדושתן פחותה על דברים שקדושתן יותר מעולה, עיין בספר מושב זקנים עה"ת פר' משפטים שהביא דברי הגמ' בברכות הנ"ל עה"כ. ואתנה לך וגו', וכתב שיש מוכיחים מכאן שמותר להניח ספרי תלמוד ומשנה על גבי נו"כ, והראיה שהרי הקדים והמצוה שר"ל משנה לנביאים. ואני הכותב אומר שאין ראייה, שלכן הקדימו מפני שהתלמוד יוצא מן התורה ולכן הסמיכו לתורה ולא למעלתו יותר מנביאים. והנה כאמת מצינו בתוספתא סנהדרין פ"ז לגבי שאלת החכם בדברי תורה שמדרש ואגדה נזקקין למדרש, וזה מפני שמדרש המקראות נוגע להלכה, אע"פ שהאגדה היא ביאור המקראות, וזה דומה לחילוק שבין משנה לנו"כ, וא"כ היה צריך לתת מעלה למשנה, וכדעה הראשונה. וצ"ל דהדעה השניה סוברת דאע"פ שהצורך בבירור רמיוות המקרא נותן עדיפות לגבי סדר הלימוד אבל אי"ז נותן עדיפות למעלת הדברים בעצמותן. והדעה הראשונה ס"ל דקדימת הלימוד שבאה מחמת שייכות יותר ישירה למקרא נותנת עדיפות גם לעצמות הדברים.

ועיין בחסדי דוד לתוספתא שם שהביא הגירסא שבטור, "אגדה וק"ו נזקקין לאגדה", ופירש דמשום שהק"ו אין בו כשלעצמו קביעת הלכה לכן יש להקדים אגדה. וכנראה כוונתו שמאחר שהאגדה עוסקת בפירוש המקראות יש להקדימה לק"ו. ולפי"ז י"ל עוד בפ"י המס' סופרים דהכתובים שדין כתיבתם בתורת ספר הוא ברוה"ק, ולא ע"י תקנת אכנה"ג וכנ"ל, קודמים בהזכרתם לנביאים, כדרך שמקדימים פירוש המקרא שבתורה באגדתא לפני בירור ק"ו. אולם כ"ז בדרך הזכרה ואמירה אבל דרך בקשה ותפילה כמו הזכרת הפסוקים בירמיה בת"ב שהם דברי תחינה מענינו של יום ת"ב, יש להקדימם להזכרת שאר פסוקים מהכתובים. ובפשטות יל"פ שהקדמת הכתובים היא מדין מעלין בקודש כדברי הר"ן בר"ה ובדין זה כבר כתב ביד אליהו סמ"א וכ"כ הראי"ה באורח משפט סי' ג' שזה דוקא בדברים שהם ענין אחד ומשותף, ועיין באות חיים ושלום סי' כ"ה, א"כ בפסוקים של ירמיה שהם תחינה ותפילה, ושונים הם מהפרקים שבתהילים שהם הזכרת החורבן, ככה"ג יש להקדים המקודש.

והנה מש"כ הר"ן בר"ה שמקדימים פסוק מתורה שהוא המעולה מכולם, ואח"כ בא סדר שמתחיל מהכתובים ועולה לקדושת נביאים כדין מעלין בקודש, צ"ע שא"כ בטל כל דין מעלין בקודש. ונראה דשאני הכא שכל דברי הנביאים והכתובים הם כלולים בתורה ונובעים מהתורה כדברי הגמ' בברכות ה' הנ"ל דנרמזו בקרא דואתנה לך את לוחות האבן וגו'. ועיין בבית א' למבי"ט דף ס"ח ע"ב. ולכן יש להקדים את עיקר הקדושה שעליה

נסמכים השאר. ובדברי המאירי י"ל דמחלק בין קדושת הספר שמצד התקנה כדן טומאת ידיים וכו', לבין קדושת הספר מצד מעלת הדברים בעצמותם. ועיין בחיבור התשובה למאירי עמ' 378.